

Jaarverslag 2012

Inhoudsopgave

Inleiding	3
1. Speerpunten	4
Speerpunt duurzame mobiliteit	4
Speerpunt duurzame bouw	6
Speerpunt duurzaam voedsel	7
Speerpunt duurzame energie en klimaat	9
2. Speciale projecten	11
Icoonproject: Van Leerpark naar 'Leefpark' Dordrecht	11
Icoonproject: Texel geeft nieuwe energie	12
Platform DGO: Grensverleggende concepten voor duurzame gebiedsontwikkeling	14
Duurzaam bedrijf Haarlemmermeer	14
TU Eindhoven: Practice what you teach	15
Groene allianties in Duiven	15
3. Bouwen aan de beweging	16
Dag van de Duurzaamheid	16
Regiospinners	17
Regiotour Utrecht	17
4. In de media	19
Communicatie steeds belangrijker	19
Partnerships	19
5. Personeel en Organisatie	20
6. Financiën	21

Inleiding

In de vijf jaar van haar bestaan werd actie-organisatie Urgenda een van de meest toonaangevende organisaties op het gebied van duurzaamheid en innovatie. Wat in de zomer van 2007 begon als een urgente agenda vanuit een transitieperspectief, is inmiddels een herkenbare organisatie met een vernieuwende aanpak en spraakmakende activiteiten.

In de eerste vijf jaar heeft Urgenda veel koplopers opgespoord en geholpen met opschalen. Daarnaast voerde Urgenda op basis van haar visie en actieplan een reeks aan activiteiten zelf uit. Altijd positief, vanuit het perspectief 'laten zien wat kan en zelf het goede voorbeeld geven'. Een goed voorbeeld daarvan is de eerste collectieve inkoopactie van zonnepanelen in Nederland 'Wij Willen Zon', waarbij namens duizenden particulieren en kleine bedrijven 50.000 zonnepanelen werden gekocht (10 Mw). Het zette de markt in beweging en creëerde veel positieve energie rond zonne-energie en vervolgens ook rond energie besparen (alles doen op je eigen energie).

Toch blijkt na vijf jaar de urgentie onverminderd hoog, vooral op het gebied van slinkende grondstoffenvoorraden en toenemende klimaatverandering. Onze conclusie: doorgaan met het werken aan oplossingen, maar toch ook de overheid en anderen aansporen sneller mee te bewegen in de goede richting. En soms sterker verwoorden wat we niet willen: geen fossiele brandstoffen en dus geen schaliegas.

We werken aan een nieuwe economie die draait op groene grondstoffen en duurzame energie. De 'circulaire bio-based economie'. Nederland sneller duurzaam maken doen we

met tal van acties en concrete projecten. We blijven geloven in de kracht van positieve energie, van alle koplopers die samen de duurzaamheidsbeweging in Nederland vormen en in staat zijn om grote groepen anderen te inspireren met hun daden. Blij waren we dan ook met de uitzending van VPRO's Tegenlicht van 8 oktober 2012 'Power to the People', die zo prachtig liet zien hoe een andere wereldorde aan het ontstaan is. Een wereld waarin mensen samenwerken, naar nieuwe oplossingen zoeken en steeds zelfvoorzienender worden op allerlei vlakken. We ontmoeten die koplopers op regioutoeren, tijdens de talloze lezingen die we houden in het land, op de Dag van de Duurzaamheid maar ook gewoon via bedrijfsbezoeken of bij ons op kantoor. De mensen die niet voorop lopen, beschouwen we in toenemende mate ook als onze achterban. Hen willen we laten zien dat duurzaamheid niet alleen hard nodig is, maar dat het ook kan en leuk en lonend is. De bijdrage die we in februari 2012 ontvingen van de Nationale Postcode Loterij was voor ons een belangrijke impuls om met steeds meer mensen op weg te gaan naar die nieuwe wereld.

1. Speerpunten

Urgenda streeft naar een circulaire economie die draait op duurzame energie en groene grondstoffen. Voor de komende jaren formuleerde Urgenda een aantal speerpunten: duurzame bouw, mobiliteit en voedsel, met als rode draad die daar dwars doorheen loopt: duurzame energie.

Duurzame mobiliteit *Nieuwe vervoersconcepten introduceren*

In 2009 startte Urgenda met een netwerk van tientallen bedrijven, die samen elektrische auto's wilden inkopen. De bedrijven die inmiddels zelf allerlei elektrische auto's hebben aangeschaft, hebben behoefte aan het uitwisselen van kennis en ervaring op dit terrein. Voor dat doel werd 'Samen Elektrisch' opgericht (zie www.SamenElektrisch.nl). Bedrijven in dit netwerk hebben de ambitie om de introductie van elektrisch vervoer te versnellen.

Urgenda is mede oprichter van DOET, de Dutch Organisation for Electric Transport. De onafhankelijke branchevereniging van Nederland voor elektrisch vervoer telt 70 leden die elektrisch vervoer aanbieden. Urgenda helpt DOET om elektrisch vervoer te versnellen, bijvoorbeeld door kennis te verspreiden, EV roadshows te organiseren en deel te nemen aan het Formule E-team van het Ministerie van EZ. In samenwerking met Ernst en Young presenteerde Urgenda op de Ecomobiel beurs in oktober 2012 het visierapport 'Elektrische Mobiliteit in 2020'.

Verduurzaming OV sector

Op initiatief van Rover Reiziger en Urgenda werkten alle vervoersbedrijven en opdrachtgevers (ministerie van Infrastructuur & Milieu, provincies en vijf stadsregio's) aan een manifest ter verbetering van het OV voor de reiziger. De OV-sector in Nederland werkt zeer aanbodgericht en is vaak weinig op de behoeften van de reiziger afgestemd. Ook werken vervoerders vaak niet samen, zoals duidelijk werd bij de OV-chipkaart. Daarnaast

Het sneller verduurzamen van de mobiliteitsector in Nederland, is één van de speerpunten van Urgenda. Belangrijke onderdelen van deze transitie:

- Een verschuiving van benzine en diesel naar elektrisch en soms groen gas
- Een verschuiving van bezit naar gebruik van auto's, zowel voor de zakelijke als voor de particuliere markt.
- Een beter en efficiënter openbaar vervoer en goederenvervoer.

rijden busmaatschappijen nogal eens met lege en vervuilende bussen rond, waarmee zij hoge maatschappelijke kosten veroorzaken. Alle redenen om daar verbeteringen aan te brengen. Staatssecretaris Mansveld van I&M nam het manifest begin 2013 in ontvangst. Inmiddels is de eerste pilot (één algemene OV-kaart in het hele land) voor reizigers gerealiseerd.

Op de Dag van de Duurzaamheid 2012 leverden tien topbestuurders in Nederland op initiatief van Urgenda voor tien dagen hun eigen autosleutels in en maakten zij gebruik van alle andere vormen van vervoer: fiets, deelauto's, openbaar vervoer. In het bijzijn van veel media nam Urgenda de sleutels in ontvangst. De bestuurders gingen op 'Low Car Diet'. Hun ervaringen waren te volgen via twitter, facebook en website. Zie ook hoofdstuk Dag van de Duurzaamheid.

Markt voor deelauto's

Urgenda zette zich in 2012 actief in om de markt voor deelauto's te onderzoeken, koplopers te stimuleren en barrières weg te nemen. In samenwerking met de TU Delft bekeken we de markt voor autodelen van particulieren onder elkaar én voor bedrijven die deelauto's neerzetten voor anderen. Kosten en CO2-uitstoot werden geanalyseerd.

Op allerlei manieren promoveerde Urgenda bedrijven en initiatieven als Snapp Car, Car2go, Mywheels en zette zij zich actief in om een Green Deal te maken ter promotie van autodelen.

Vooruitlopend op de opzet van We Share – een coöperatie waarbij particulieren en zakelijke reizigers elektrische kilometerbundels kunnen kopen – is Urgenda op Texel gestart met elektrische deelauto's in samenwerking met Stichting Zoem.

Koplopers helpen

Ook hielp Urgenda in 2012 koplopers op het gebied van duurzame mobiliteit verder op weg, zoals Hugohopper, buurtbus in Heerhugowaard gereden door vrijwilligers, Flex Overschie (in 2011 1ste prijs van ministerie I&M voor meest duurzame mobiliteit project van Nederland).

Burgemeester van Texel in elektrische deelauto.

Duurzame bouw

Besparen en ontzorgen

In 2012 besteedde Urgenda op verzoek van PGGM veel tijd aan het uitwerken van een 'ontzorg-organisatie' en alle technische en financiële mogelijkheden om dat kostendekkend te gaan regelen. Met zo'n organisatie willen we laagdrempelig mensen voorlichten en verleiden om hun huis te verduurzamen zonder hogere maandlasten. De ideeën zijn zowel toepasbaar voor particulieren als voor huurders. In 2013 beginnen we met het aanpakken van de eerste straten.

Energiestrijd zorghuizen

Met koploper Habion, één van de grotere woonzorgcorporaties van Nederland, ging Urgenda aan de slag om zorghuizen collectief energie te laten besparen. Een viertal huizen realiseerde in drie maanden een besparing van rond de 15% en tienduizenden euro's per jaar, zonder enige investering. Zelfs op plekken waar de rekening uiteindelijk

In het jaar waarin de nieuwbouw definitief tot stilstand lijkt te zijn gekomen, is de urgentie voor de bouw alleen maar sterker geworden. Belangrijke onderdelen van de transitie in de bouw:

- Het verduurzamen van de bestaande bouw, goed voor 40% van de totale jaarlijkse CO2-uitstoot
- Realisatie van huizen die per saldo geen fossiele energie meer gebruiken (energieneutraal maken van de bestaande bouw).

De kunst voor de komende jaren is de 4 miljoen particuliere huizenbezitters te verleiden om hun huis energieneutraal te maken, door het betaalbaar en gemakkelijk aan te bieden.

niet rechtstreeks door de gebruiker wordt betaald. We bekijken nu hoe we dit succes kunnen toepassen op de 1900 zorghuizen die er in Nederland zijn; een potentiële kostenvermindering van 20-40 miljard euro per jaar! Op de Dag van de Duurzaamheid 2013 gaat de volgende groep van start.

Overig

In de gebieden waar Urgenda al langer actief is, kreeg energiebesparing extra aandacht. Een besparingscampagne zette inwoners en ondernemers van Texel aan extra zuinig met energie te zijn rond de Dag van de Duurzaamheid (zie hoofdstuk 2).

Om de aanschaf van zonnepanelen stevig te stimuleren is op Vlieland ook met een promotiecampagne gestart. Hier werken we hard om het sportcentrum en zwembad Flidunen als grote energieverbruiker flink te verduurzamen.

Steeds meer zonnepanelen op Nederlandse daken.

Duurzaam voedsel

Manifest 'Building the Food Revolution'

Een radicaal andere manier van consumeren en produceren aan de hand van negen slimme principes, is de rode draad in het manifest 'Building the Food Revolution' dat Urgenda samen met Foodlog op 31 maart 2012 publiceerde. Die principes variëren van het produceren in regionale kringlopen, tot niet sjouwen met dieren en halffabrikaten en slim distribueren van voedsel van overzee. Tal van partijen en personen (hoogleraren, ondernemers, boerenorganisaties, consumenten, jongeren) onderschreven het manifest en gaven daarmee aan zelf verantwoordelijkheid te nemen voor deze beweging van onderop, waar allerlei initiatieven deel van kunnen uitmaken. Het manifest werd aangekondigd met een groot artikel in NRC en kreeg aandacht in tal van (vak)media.

Een voedselsysteem dat niet alleen de zeven of negen miljard mensen kan voeden maar ook nog eens volhoudbaar is, dat is de ambitie van Urgenda. Speerpunten binnen deze transitie zijn:

- Transitie van dierlijke naar plantaardige eiwitten
- Korte ketens tussen consument en producent
- Innovatieve producten op het schap.

Innovatieve producten op het schap

Via het Platform NieuwVers, een samenwerking met discussiesite Foodlog, haalt Urgenda de koplopers onder de producenten uit de markt en brengt ze onder de aandacht van een breed publiek. Zo stonden we met 'vlees' van de Vegetarische Slager in februari op de Huishoudbeurs en waren we begin mei negen dagen lang op de Libelle Zomerweek, om het daar aanwezige publiek te laten proeven van hybride vlees en van de duurzame paprika's van Pura Natura. In september startte NieuwVers met een serie verkiezingen: 'Op zoek naar de beste paprika, het beste varken en de beste appel'. Deelnemers worden gescreend op duurzaamheid en innovatie, waarna een smaakjury de koplopers test. De winnaar,

goed én lekker dus, mag zich met recht 'de beste' noemen. Dit bleef niet onopgemerkt: de beste appel kreeg van twee supermarkten het aanbod om te leveren.

Met de aanschaf van een Foodtruck in de zomer van 2012 beoogt Urgenda het publiek te laten kennis maken met de NieuwVers producenten en hun producten. De Foodtruck beleefde in januari 2013 zijn primeur op de Horecava in de RAI.

Het Planeet

Urgenda hielp mee met de oprichting van de branchevereniging voor producenten van vleesvervangers, Het Planeet. Deze vereniging herbergt een keur aan producenten van ingrediënten, halffabrikaten en eindproducten zoals de Vegetarische Slager, Vivera en Tivall. Door samen te werken hoopt de groep goede voorlichting aan consumenten en stakeholders te geven over nieuwe eiwitproducten, te lobbyen voor goede regelgeving en de markt voor nieuwe eiwitproducten te vergroten. De aftrap vond plaats met een 'Grote Burger- en Ballenproeverij' op 25 januari 2012 in Woerden, waarbij Meatless, leverancier van plantaardig materiaal voor de zogenaamde hybride burgers en ballen, als grote winnaar uit de bus kwam.

Sandra van Kampen en Annechien ten Have op lupineveld in Groningen

CONO Kaasmakers

CONO Kaasmakers is bezig om de groenste kaasmakerij ter wereld te bouwen, in Unesco werelderfgoed de Beemster. Urgenda helpt hen er een energieneutrale kaasmakerij van te maken. Samen met DWA en andere partners is er een plan gemaakt om de kringlopen van energie, water en voedsel zoveel mogelijk te sluiten in het nieuwe gebouw.

Meer koplopers helpen

Een van de manieren om het voedselsysteem verder te verduurzamen, is het steunen van koploperproducenten en andere initiatieven die bijdragen aan het sneller verduurzamen van ons voedselsysteem. De steun varieert van het organiseren van proeverijen, het mee helpen zoeken naar fondsen of andere financiering, lobbyen, een platform bieden op een beurs tot het genereren van publiciteit. Een greep uit de ondernemers met wie wij samenwerkten in 2012: Meatless, Pure Graze, De Vegetarische Slager, Willem & Drees, het lupinevarken, Pura Natura, de Dutch Weed Burger, de Natuurhoeve.

Urgenda met foodtruck op de Horecava

Energie en Klimaat

Samen actie voeren en inkopen

Ondanks het Klimaatverdrag en vele goedwillende bedrijven, burgers en NGO's, zet klimaatverandering onverminderd snel door. Als we niet snel ingrijpen, vinden er de volgende vijftig jaar veranderingen plaats die zonder overdrijving catastrofaal worden. Of zoals de directeur van het Internationale Monetaire Fonds (IMF) in januari 2013 zei voor een grote zaal:

"Climate change is by far the greatest economic challenge of this century. And we should make no mistake: without concerted actions, the next generation will be roasted, toasted, fried and grilled. And it is upon us to avoid that".

Rechtszaak tegen de staat

Klimaatverandering is niet te stoppen als de overheid niet meewerkt aan een transitie naar een samenleving op duurzame energie in 2030. We hebben ook de medewerking van particulieren en bedrijven nodig, maar dat is niet voldoende. De overheid kan helpen versnellen en de urgentie op de kaart zetten. Dat kan door concreet en gericht beleid en ondersteunende wet- en regelgeving. Daarnaast zal de overheid alle andere partijen in de samenleving aan moeten zetten of moeten verleiden meer te doen. Daarom startte Urgenda op 14 november 2012 in aanwezigheid van onder meer

Start juridische actie met James Hansen

Speerpunt van deze transitie:

- Nederland 100% op duurzame energie in 2030
- Mensen bewust maken en aanzetten tot actie: vergroten en versnellen van de beweging van mensen en bedrijven die zelf concreet werken aan de circulaire economie die draait op groene grondstoffen en duurzame energie.

topklimaatwetenschapper James Hansen (NASA) een juridische actie, waarmee zij de gang naar de rechter bewandelt om de derde democratische macht, die nog niet betrokken was, om een uitspraak te vragen. Laat de rechter constateren dat klimaatverandering zo snel gaat en zo catastrofaal kan zijn, dat zo weinig doen als nu, een onrechtmatige daad is, en op termijn zelfs leidt tot schending van mensenrechten.

Urgenda wil geen vechtrechtszaak. Dit is een rechtszaak 'uit liefde', om de Staat te helpen te doen wat gedaan moet worden. Dat is moeilijk als de dagelijkse sores steeds aandacht vragen en de media voor veel onbelangrijkere zaken op de stoep staan. De rechter zou de Staat kunnen helpen te doen wat gedaan moet worden om het Nederlandse deel van de actie te ondernemen, die klimaatverandering kan vertragen en de aarde leefbaar kan houden.

Urgenda stelt dat het afzien van voldoende klimaatmaatregelen kan leiden tot een onrechtmatige daad, gevaarstelling voor eigen burgers, en uiteindelijk wellicht zelfs het schenden van mensenrechten. Urgenda vraagt in de brief de Staat meer maatregelen te nemen en te voldoen aan de verplichtingen die we op ons genomen hebben in het kader van het Klimaatverdrag.

De Staat reageerde in december met een brief, waarin hij erkent dat het klimaatprobleem een zeer hoge urgentie heeft en dat er veel te weinig gebeurt om gevaarlijke klimaatverandering tegen te

gaan. Maar ook zegt hij machteloos te zijn door het geglobaliseerde bedrijfsleven en een gebrekkig internationaal emissiehandelssysteem. Urgenda gaat nu de Staat een handje helpen door de rechter te vragen de feiten te beoordelen en te verklaren dat er meer actie nodig is van de overheid om gevaarlijke klimaatverandering te helpen voorkomen. Op de nieuwe website www.wijwillenactie.nl introduceerde Urgenda het 'crowdpleiten'. Mensen kunnen met eigen kennis en ideeën actief bijdragen aan het proces. 'Wij Willen Actie' staat open voor plannen, oproepen en andere bijdragen. In die zelfde week organiseerde Urgenda de eerste 'College Tour' met James Hansen in het Academieggebouw in Utrecht, waar veel studenten op af kwamen.

Duurzame energie

In 2010 lanceerde Urgenda de collectieve inkoopactie voor zonnepanelen 'Wij Willen Zon'. Meer dan 50.000 zonnepanelen werden in tranches uitgeleverd. Ook in 2012 was Wij Willen Zon nog actief en hielp Urgenda met haar kennis vele andere partijen op weg. Urgenda medewerkers verzorgden presentaties en hielpen nieuwe collectieve inkoopacties met raad en daad.

Urgenda lanceerde op Springtij op Terschelling in september 2012, samen met TexelEnergie en WindUnie, De Duurzame Energie Unie (DE Unie). Deze 'coöperatie voor coöperaties', kan diensten verlenen aan alle lokale energie coöperaties in Nederland. De Duurzame Energie Unie helpt bij het leveren van energie tot het maken van de jaarrekening.

2. Speciale projecten

Naast de speerpunten die het hart vormen van ons werk, is Urgenda nauw betrokken bij projecten op allerlei plekken in Nederland, van Texel tot Eindhoven en van Dordrecht tot de Haarlemmermeer. Doel van deze iconoprojecten en regionale projecten is te laten zien hoe duurzaamheid als inspirerend voorbeeld kan werken in de (her)ontwikkeling of toekomstvisie van een gebied. En hoe zo'n visie in de praktijk handen en voeten krijgt, opdat anderen ervan kunnen leren en goede voorbeelden opgeschaald kunnen worden.

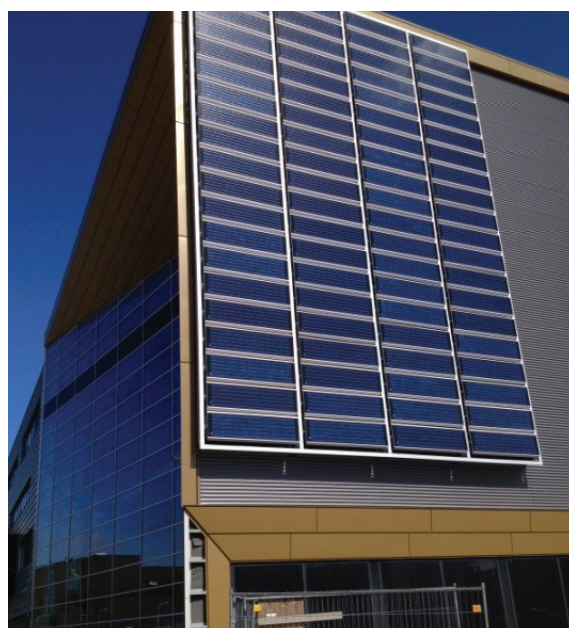
Icoonproject *Van Leerpark naar "Leefpark" Dordrecht*

Een duurzaam icoon voor wonen, leren en werken. Dat is het doel van het Leerpark in Dordrecht. In deze wijk, die grenst aan het centrum van Dordrecht, zijn al tientallen jaren scholen gevestigd met enkele duizenden leerlingen in het middelbaar beroepsonderwijs. In 2010 werd het Leerpark iconoproject van Urgenda. Sindsdien helpen we mee de duurzame ambities te realiseren, met name op het sociale vlak.

Eind jaren negentig van de vorige eeuw ontstond de visie om een park te maken waar gewoond, geleerd en gewerkt kan worden. Dit met het oog op een groeiend tekort aan technisch personeel binnen de regionale economie enerzijds en een toekomstperspectief voor leerlingen die nogal eens tussen de wal en het schip dreigden te raken anderzijds. Gemeente, onderwijsinstellingen en bedrijven in de Drechtsteden sloegen de handen ineen en ontwierpen een wijk waar de maatschappij vervlochten is met het onderwijs en leerlingen in echte praktijksituaties onderwijs krijgen. En met succes. De schooluitval daalde, de interesse van het bedrijfsleven steeg. Een groeiend aantal leerwerkbedrijven nam zijn intrek in het Leerpark.

Duurzaamheidsfabriek

2012 was een cruciaal jaar voor het Leerpark. Als slagroom op de taart verrees de Duurzaamheidsfabriek: een heus fabrieksgebouw waar technische bedrijven

4-D gevelsysteem op de Duurzaamheidsfabriek

een deel van hun bedrijfsactiviteiten huisvesten en leerlingen praktijkonderwijs krijgen in duurzame techniek. De lassers, installateurs en monteurs van onze duurzame toekomst worden hier opgeleid. Dit gebouw, een ontwerp van architect Thomas Rau, kent tal van duurzame noviteiten, waarvan de roterende 4D-panelen van het bedrijf Sublean (energie opwekken, fijn stof afvangen, reclame maken in één systeem) en Europa's grootste meet- en regelinstallatie Xcaliber nog wel het meest in het oog springen. De vierde etage van het gebouw is helemaal ingericht volgens het principe Turntoo, waarbij tapijt, meubels en zelfs de verlichting eigendom blijven van de fabrikant die vervolgens de grondstoffen hergebruikt.

Sociale agenda

In 2012 werden ook de eerste nieuwbouwwoningen op het Leerpark opgeleverd, opende de Klimhal zijn deuren en werd een start gemaakt met de aanleg van het openbaar groen. Na jaren van bouwactiviteiten wordt het park nu langzaam eigendom van de oorspronkelijke en nieuwe bewoners en gebruikers van het park. Urgenda begeleidt de Leerparkers samen met de gemeente Dordrecht naar deze nieuwe fase. Leidraad hierbij is de duurzaamheidsvisie en 'sociale agenda' die samen met betrokkenen in 2012 tot stand kwam. Zo organiseren we elke twee maanden het Leerparkcafé, eens per jaar een Leerparkbarbecue, gingen we van start met stadslandbouw op braakliggende grond, bonden we nieuwe partners aan het Leerpark en werkten we actief mee aan verbeterde zichtbaarheid en verbindingen met andere initiatieven in de stad Dordrecht.

Icoonproject *Texel geeft nieuwe energie*

Texel is het eerste icoonproject van Urgenda. Samen met ondernemers, particulieren, gemeente en andere organisaties werken we aan de ambitie om van het hele eiland een duurzaam voorbeeld te maken en dingen uit te proberen. Het doel is een energieneutraal Texel in 2020, maar ook een eiland waar je je op andere manieren kunt 'opladen'.

Team2020

In 2012 werd gewerkt aan de oprichting van Team2020: een groep koplopers op Texel die in samenwerking met de gemeente snelheid wil maken in het verduurzamen van het eiland. Urgenda kreeg steun van ASN-Bank die ook het icoonproject adopteerde, vooral met betrekking tot het realiseren van meer duurzame energie op het eiland. Een greep uit de activiteiten in 2012:

- **Campagne promotie zonnepanelen:** In de zomer van 2012 organiseerde Urgenda samen met lokale energiecoöperatie Texel Energie een brede promotiecampagne om de aanschaf van zonnepanelen te stimuleren. In totaal bezochten ongeveer 400 Texelaars de informatieavonden; de campagne leidde tot de aanschaf van enkele duizenden zonnepanelen.
- **Stimulering elektrisch vervoer:** Elektrisch vervoer kwam op Texel in 2012 in een stroomversnelling. Urgenda leidt de Proeftuin 'Gastvrij Elektrisch Vervoer op Texel'. Zo'n twintig ondernemers schaften 25 verschillende elektrische auto's aan; deelnemers krijgen 80% van de meerkosten vergoed door het rijk. Ook kwamen er verspreid over Texel 20 publieke laadpalen op allerlei goed bereikbare plekken. Tientallen Texelaars hebben inmiddels een volgende elektrische auto aangeschaft of schreven zich in op de nieuwe generatie EV's, zoals de Tesla ModelS en de Outlander. Ook kwamen er met steun van de Gemeente Texel en de Rabobank Noord-Holland Noord

en in samenwerking met Mywheels en Stichting Zoem, elektrische deelauto's op Texel die in verschillende dorpen werden uitgeprobeerd. Vooral onder hotels was er veel animo om zo'n auto aan te gaan bieden aan gasten. Deze proef zal met steun van het Waddenfonds worden voortgezet.

Start elektriciteitsbesparingscampagne

- **Elektriciteitsbesparingscampagne:** In samenwerking met 10:10 en tal van organisaties op Texel startte Urgenda begin oktober een eilandbrede energiebesparingscampagne. Basis was een knalroze metershoge elektriciteitsmeter die in het centrum van Den Burg stond waarop te zien was hoeveel energie per dag werd gebruikt ten opzichte van de jaren ervoor. Het promotieteam heeft van tientallen mensen postertjes gemaakt met daarop hun energiebesparingstip. Ondanks het slechte weer, is in totaal ongeveer vijf procent elektriciteit bespaard.
- **Overige activiteiten:** Samen met Gemeente Texel, Rijkswaterstaat en TESO keek Urgenda naar de mogelijkheden voor verduurzaming van de openbare verlichting bij de veerhaven op Texel. Er is een plan van aanpak uitgewerkt dat naar alle waarschijnlijkheid wordt uitgevoerd samen met de verduurzaming van de hele openbare verlichting op Texel in 2013.

Platform DGO *Grensverleggende concepten voor duurzame gebiedsontwikkeling*

Het Platform Duurzame Gebiedsontwikkeling (DGO) wil bijdragen aan de ontwikkeling van grensverleggende concepten en tegelijkertijd handvatten geven waarmee gebieden hun duurzaamheidsambities kunnen realiseren. Ook bood het Platform in 2012 deskundige ondersteuning aan een aantal icoongebieden: wijk-in-wording Almere Nobelhorst, bedrijventerrein De Vaart in Almere, het Boerenhart (regio Amersfoort). In 2013 is daar het Eiland Dordrecht aan toegevoegd.

Bij de ontwikkeling van de nieuwbouwwijk Nobelhorst in Almere zocht het Platform DGO actief naar mogelijkheden om de gestokte gebiedsontwikkeling weer op gang te helpen. Dit leidde tot een concept voor woondiensten (mensen betalen voor het gebruik van energiezuinige wasmachines, verlichting, kookapparatuur en niet voor het bezit ervan) dat nu in Almere verder wordt uitgewerkt. Ook organiseerde het Platform een workshop voor ondernemers op bedrijventerrein De Vaart in Almere over de ontwikkeling en exploitatie van een vergistingsinstallatie en het concept duurzame oppervlakte exploitatie (D.O.E.).

In de regio Amersfoort werkte het platform aan een regionale voedselstrategie. Doel was meer voedsel uit de regio te laten belanden bij afnemers uit de regio. Het Platform DGO hielp mee met de lancering van de Beebox, een topcoöperatie van bedrijven, boeren en consumenten die producten uit de regio levert aan klanten.

Ook organiseerde het Platform in 2012 een tweetal gebiedsreviews waarbij een groep experts antwoorden gaf op prangende vragen van de gebiedsregisseurs in kwestie. Na een uitgebreid vooronderzoek zijn op 30 mei en 4 juni 2012 twee bijeenkomsten georganiseerd in respectievelijk Greenport (incl. Floriade) in Venlo en het Erasmusveld in Den Haag.

Duurzaam bedrijf Haarlemmermeer *32 miljoen voor duurzaamheid in Haarlemmermeer*

'Crisis creëert ruimte' was de goedbezochte jaarlijkse conferentie van het Platform Duurzame Gebiedsontwikkeling op de inspirerende stadslandbouwlocatie Uit je Eigen Stad in Rotterdam. Twee groepen Young Professionals, afkomstig uit de organisaties van de Platformleden, presenteerden hier hun visie voor (her)ontwikkeling van Nobelhorst in Almere en de Merwe Vierhaven in Rotterdam.

In samenwerking met AgentschapNL zijn in 2012 twee kranten gepubliceerd over duurzame gebiedsontwikkeling en de activiteiten en visie van het Platform DGO.

Haarlemmermeer heeft grote ambities op het gebied van duurzaamheid: in 2020 wil de gemeente 20% van de energie duurzaam opwekken binnen de polder en 30% van de CO2 uitstoot reduceren (ten opzichte van 1990). De gemeente realiseert zich dat dit doel alleen kan worden gehaald als intensief wordt samengewerkt tussen gemeente, bewoners, instellingen en bedrijven.

Deze samenwerking stimuleert de gemeente door de oprichting van een bedrijf, Duurzaam Bedrijf Haarlemmermeer, dat een actieve bijdrage levert aan innovatieve duurzame projecten waarmee de gestelde doelen kunnen worden gerealiseerd. De gemeente reserveerde ruim drie miljoen euro voor de oprichting van een participatiefonds en verkende of met publieke participatie de drempels geslecht kunnen worden voor marktpartijen om te investeren in duurzame, innovatieve projecten. Urgenda voerde van juli 2012 tot december 2012 deze intensieve verkenning uit als kwartiermaker. Door het samen brengen van de juiste partijen wist Urgenda van de 3,3 miljoen euro van de gemeente, 32 miljoen te maken. De gemeentelijke participatie geeft zo veel vertrouwen dat andere investeerders over de streep zijn getrokken en bereid bleken om risicodragend te investeren in innovatieve duurzame projecten. Het ondernemingsplan 'Duurzaam Bedrijf Haarlemmermeer' (de officiële naam van het participatiefonds) is in januari 2013 bijna unaniem door de gemeenteraad aangenomen en in februari 2013 is het fonds opgericht. De eerste projecten zijn al gestart.

TU Eindhoven: *Practice what you teach*

Een team van Urgenda en adviesbureau DWA maakte in 2011 en 2012 een vervolgstudie op een eerdere verkenning en lanceerde in maart 2012 'Practice what you Teach op de TU Eindhoven'. Een visie waarin de TU/e een toonaangevende universiteit op het gebied van energie, slimme mobiliteit en gezondheid is.

Met ideeën hoe dit uitgewerkt kan worden voor het onderzoek en voor het onderwijs heeft Campus 2020, een internationaal vermaarde broedplaats voor duurzame innovaties, gereflecteerd op de toekomst. Het onderzoek en interdisciplinaire onderwijs op de drie Strategic Areas, worden zichtbaar toegepast en in de praktijk getest op en rond de campus in spraakmakende kringlopen. Dit gebeurt op een wervende en aantrekkelijke manier, met gerichte publiciteit, waardoor nieuwe groepen studenten worden aangetrokken. De TU/e toont hoe de toekomst eruit ziet. Daar verrijst de City of Tomorrow, waar de studenten van heinde en ver naartoe zullen komen om mee te werken, in onderzoek- en onderwijsprojecten. De leidende visie is het ontwerpen vanuit circulair denken: het sluiten van fysieke kringlopen, hergebruik van kennis en gebruik van hernieuwbare energiebronnen, gebaseerd op diversiteit. In deze visie staan de thema's Energy, Smart Mobility en Health centraal.

TU/e City of Tomorrow

Urgenda maakte voor de TU/e een roadmap met verschillende ambitieniveaus, waarmee de TU/e toe zou kunnen werken naar een energieneutrale universiteit. Het College van Bestuur omarmde de ideeën en is begonnen met de uitvoering van het middelste scenario.

Groene allianties in Duiven

Op het bedrijventerrein in Duiven gaat energie-netwerkbedrijf Alliander haar nieuwe, energieneutrale en duurzame hoofdkantoor vestigen. Ook hecht Alliander veel waarde aan de relatie met de omgeving. In dat kader vroeg Alliander Urgenda te helpen met het smeden van een groene coalitie op het bedrijventerrein Centerpoort/ Nieuwgraaf, die het gebied, groener, duurzamer en leefbaarder gaat maken.

Inmiddels hebben ruim 25 organisaties en lokale overheden de ambitiedocumenten ondertekend. De partijen gaan samen aan de slag om dit terrein, waar 350 bedrijven zijn gevestigd met gezamenlijk meer bezoekers dan De Efteling, duurzamer te maken op het gebied van afval, mobiliteit, groen en energie. Binnen deze vier thema's zijn een aantal concrete projecten geformuleerd; elke partij bepaalt zelf waar hij aan meedoet.

Op de Dag van de Duurzaamheid in 2012 sloten de eerste 10 bedrijven een groene alliantie. Twee duurzame bandenpompen zijn geplaatst bij IKEA en bij de Makro, op plaatsen waar veel klanten, werknemers en vrachtwagenchauffeurs passeren. Zij worden erg goed gebruikt. De pompen werken op zonne-energie en geven de automobilist gratis advies over de juiste bandenspanning in relatie tot de buitentemperatuur. De groene allianties werken nu aan meer zonnepanelen en laadpalen.

3. Bouwen aan de beweging

Op tal van manieren bouwt Urgenda samen met partners uit bedrijfsleven, overheden, particulieren, kennisinstellingen en andere organisaties aan een steeds grotere duurzaamheidsbeweging.

Dag van de Duurzaamheid

Miljoenen mensen 'vieren' duurzaamheid op 10-10

Op 10 oktober, de landelijke Dag van de Duurzaamheid, werd duidelijk dat de groep mensen die actief bezig is met duurzaamheid enorm is gegroeid. Door het hele land vonden duizenden activiteiten plaats, geïnitieerd door kleine en grote bedrijven, organisaties, onderwijsinstellingen en particulieren. Gedurende de middag was de Dag van de Duurzaamheid 2012 met hashtag #dvdd12 trending topic op Twitter. Voor het tweede jaar op rij werkte Urgenda samen met de internationale energiebesparingscampagne 10:10.

Bijzonder dit jaar waren de grote bedrijven die zich meer dan eerdere jaren profileerden met hun duurzame acties en doelen, zowel voor het grote publiek, andere bedrijven, leveranciers als voor hun klanten. Zo startte Heineken op 10-10 een actie om kroegen te verduurzamen, lanceerde Albert Heijn de nieuwe campagne Boodschappen met een Boodschap en biedt Etos zijn klanten geen reguliere plastic tasje meer aan. Leontien van Moorsel opende in Gouda de eerste duurzame winkel van C&A. Verder werd er op 10-10 op honderden basisscholen, in meerdere groepen, voorgelezen uit 'groene' kinderboeken. Bijzondere voorlezers waren weervrouw Helga van Leur, prinses Laurentien van Oranje en Jan Peter Balkenende. Daarnaast overhandigden studenten in Utrecht hun manifest tot verduurzaming van het

onderwijs aan bestuurders van universiteiten en hoge scholen.

Urgenda-directeur Marjan Minnesma werd op 10-10 door dagblad Trouw wederom uitgeroepen tot de nummer één van de Duurzame 100.

Een hoogtepunt tijdens de editie 2012 was het 'Low Car Diet', dat Urgenda organiseerde samen met de NS. Tien topbestuurders van onder meer Desso, Microsoft, Regus, ABN-Amro, ASN, Strukton en Nuon leverden hun autosleutels in en reisden tien dagen lang met onder andere openbaar vervoer, fiets en deelauto. Naar schatting bespaarden deze topmannen alleen al door het gebruik van de trein in tien dagen ca. 1.500 KG CO2.

Start verduurzaming kroegen door Heineken

Regiospinners *Ogen en oren in het land*

De regiospinners waarmee Urgenda samenwerkt in verschillende provincies in Nederland, zijn de ogen en oren van onze organisatie in het land. De regiospinner heeft de taak om binnen zijn of haar regio de duurzame koplopers in kaart te brengen, te verbinden en waar mogelijk te steunen met opschalen.

Het is ons voornemen om in 2013 in iedere provincie één of meer regiospinners aan het werk te hebben. De regiospinners komen minstens vier keer per jaar bij elkaar om elkaar te informeren en te inspireren. Rond de Dag van de Duurzaamheid plegen we extra inspanningen om samen met de 'spinners' projecten van de grond te krijgen.

Enkele hoogtepunten uit 2012:

- Oprichting van Duurzom, door regiospinner Marten Imelman uit Groningen. Duurzom is een methode van werken waarbij in de regio kringen van veelal MKB-ondernemers samenkomen in een circle of trust en hun duurzame ambities vastleggen in een actieplan, een soort mini-Urgenda. Zeven ondernemers ontvingen reeds het Duurzom-vignet in 2012; er kwamen Circles of Trust in drie regio's.
- In Brabant heeft de regiospinner de Duurzame Energie Coöperatie Ooisterwijk helpen oprichten.
- In Gelderland is Power2Nijmegen gelanceerd en heeft de regiospinner een start gemaakt met het verduurzamen van evenementen.
- In Twente en Noord-Holland Noord werkten de regiospinners verder aan het opbouwen en versterken van netwerken van mensen en bedrijven.
- In Groningen zette de regiospinner de wedstrijd 'Groenste Groninger' op touw
- Oprichting van het netwerk Duurzaam Ondernemen in Noord-West Holland, DoinNWH.

Regiotour Utrecht *Vinden, verbinden en helpen opschalen van koplopers*

Op 20, 21 en 22 juni bezocht Urgenda de provincie Utrecht. Doel van een regiotour is het vinden, verbinden en helpen van koplopers. Steeds vaker is de centrale vraag: Hoe schalen we kansrijke initiatieven en ondernemingen op?

Tijdens de tour rijden leden van het Urgenda-team, bestuurders en medewerkers van gemeenten en provincie en ondernemers langs interessante duurzame initiatieven. Met een karavaan van elektrische en andere duurzame voertuigen, maken we onze opwachting in de provincie. De tour voerde langs interessante projecten en duurzame koplopers. Een greep uit de activiteiten:

- Onthulling van de Solar Truck waarmee avonturiers op pure zonkracht 2300 km gaan rijden op Antartica door Team Antartica bestaande uit studenten van de Hogeschool Utrecht
- Bezoek aan naai-atelier van Slow Fashion, waar vrouwen werken met een beperkte toegang tot de arbeidsmarkt.

Urgendam medewerkers op elektrische bierboot.

- Bezoek aan een vestiging van Waternet, waar een kleine gasopwekkingsinstallatie van Biogast succesvol groengas wint uit rioolslib. Groengas auto's kunnen het gas ter plekke tanken.
- Vaartocht met hoogleraar Jacqueline Cramer door de Utrechtse grachten, waar we zagen hoe de elektrische Bierboot de kroegen voorziet van alle dranken en de Ecoboot het afval efficiënt ophaalt.
- Bezoek aan Groenekan waar Eurofiber een nieuw datacenter heeft gebouwd waarin zoveel mogelijk aandacht is besteed aan duurzaamheid.
- Bezoek Vliegbasis Soesterberg
- Viering van vijfjarig bestaan van Urgenda en officiële opening van het C-Fordt, de duurzame broedplaats voor kunst, cultuur en recreatie in Maarsseveen.
- Verkiezing duurzaamste idee in gemeente Amersfoort
- Food Revolution Café met Carolyn Steel

4. In de media

Communicatie steeds belangrijker

Een van de manieren om de duurzaamheidsbeweging nog groter en manifester te maken, is het vergroten van de zichtbaarheid van onze koplopers in de media en het op tal van congressen uitdragen van de boodschap: het móet, dus het kán.

Urgenda spant zich voortdurend in om publiciteit te genereren voor de projecten van anderen, dan wel van Urgenda zelf. De sociale media (met ruim 11.500 volgers op twitter zijn we een van de meest gevolgde duurzaamheidsorganisaties) en door ons gemaakte en verspreide filmpjes zijn daarbij belangrijke dragers van onze boodschap. Facebook werd in 2012 als sociaal medium steeds belangrijker. In de sociale media versterken de corporate accounts van Urgenda en die van haar medewerkers met eveneens duizenden volgers als Marjan Minnesma, Sharona Ceha, Sandra van Kampen, Dorine Rüter en voorzitter Jan Rotmans elkaar.

Maar ook de reguliere media weten ons steeds vaker te vinden. Urgenda-directeur Marjan Minnesma was als woordvoerder veelvuldig te beluisteren op radio, via online-media en enkele keren op televisie. Veel interviews met haar waren te lezen in (vak)bladen en kranten. Daarnaast is zij een veelgevraagd spreker en jurylid. Maar ook Sandra van Kampen (voedsel) en Geert Kloppenburg (mobiliteit) worden als autoriteit op hun eigen vakgebied in toenemende mate gevraagd voor columns,

presentaties of media-optredens. Voor een volledig overzicht van media-optredens in 2012, kijk op <http://www.urgenda.nl/actueel/in-de-media/>

Partnerships

Samen nóg sneller duurzaam

Het streven van Urgenda is om een met een kleine groep vooroplopende bedrijven strategische allianties aan te gaan. Met deze bedrijven wisselen we over en weer kennis uit en straten we vernieuwende activiteiten.

Urgenda kent vaak de koplopers en de nieuwste initiatieven en ziet veel 'op de grond in het veld'. De bedrijven hebben menskracht en rekenkracht en zijn een interessante gesprekspartner. Naast een inhoudelijke relatie, ondersteunen de bedrijven Urgenda ook met middelen. Dat kunnen uren zijn, die ter beschikking worden gesteld en/of financiële middelen. De samenwerking met deze strategische partners, wordt op maat ingevuld. In 2012 onderhield Urgenda met de volgende bedrijven zo'n strategische alliantie: ASN-bank, Alliander, Eneco, Ernst & Young, adviesbureau Tauw, Höcker advocaten.

5. Personeel en Organisatie

Marjan Minnesm (100%)

Sandra Van Kampen (100%)

Annelies Bol (80%)

Marc Buiten (80%)

Sharona Ceha (50%)

Marja Cottaar (80%)

Andrea van de Graaf (100%)

Michiel Groen (40%)

Matthijs Kettelerij (80%)

Geert Kloppenburg (80%)

Maria Kolossa (80%)

Klaske Kruk (100%)

Symon Miedema (80%)

Dorine Rüter- Noordzij (70%)

Enit Scholtens (90%)

Wigger Verschoor (80%)

Directeur

Adjunct-directeur/ Programmamanager duurzaam voedsel

Communicatie en evenementen

Secretaris Platform Duurzame Gebiedsontwikkeling

Projectleider

Office Manager

Manager strategische communicatie en speciale projecten.

Projectmedewerker

Communicatie & PR en projectteam Dag van de Duurzaamheid

Projectleider duurzame mobiliteit

Filmmaker & Projectmedewerker

Projectleider Dag van de Duurzaamheid

Projectleider Wij Willen Zon

Programma Duurzaam Voedsel

Icoonproject Texel

Projectleider Duurzame Bouw/DGO

Auke Hoekstra was in dienst tot eind februari en ging toen verder met het Urgenda project op de TU/e vanuit zijn eigen bedrijf. Naast de medewerkers met een dienstverband, werkte Urgenda in 2012 met nog drie associates: Cilian Terwindt (Duiven), Peter Odermatt (ESCOs) en Ruben van Doorn (SamenElektrisch). Urgenda heeft ook het hele jaar stagiaires en trainees gehad op verschillende terreinen.

De volgende de regiospinneren zijn in 2012 voor Urgenda werkzaam geweest:

Marten Imelman – Groningen

Frances Prins – Twente

Pepik Henneman – Noord Holland Noord

Bert Lagerweij – Overijssel/Gelderland

Wytze Kuijper – Overijssel/Gelderland

Ronald Rovers – Limburg

Paul Bos – Haarlemmermeer

Erik Sijtsma – Drenthe

Pascal van Droogenbroeck – Utrecht

Marjo van Gennip – Brabant

Verhuizing

Op 19 december verhuisde Urgenda van het groene verzamelgebouw De Groene Bocht op de Keizersgracht in Amsterdam, naar een nieuwe locatie in Amsterdam-Noord: New Energy Docks. Deze broedplaats biedt plek aan nieuwe duurzame bedrijvigheid. Ons onderkomen op de Keizersgracht werd met het groeiend personeelsbestand minder geschikt. In New Energy Docks zitten we weliswaar minder centraal in Amsterdam, maar het pand biedt vele voordelen en is ruim, goed bereikbaar en betaalbaar. TurnToo hielp ons de kamers in te richten. En met Desso vloerbedekking, Steelcase bureau's en Turntoo meubelen, is het kantoor in hoge mate cradle-to-cradle en passend bij de circulaire economie ingericht. De meubels blijven eigendom van de leverancier, die de materialen steeds weer hergebruikt.

6. Financiën

Urgenda heeft geen vaste stromen subsidie of giften en zal ieder jaar opnieuw haar middelen moeten verwerven. De samenwerking met de strategische partners is een manier om een bodem in de financiering te verkrijgen, maar ook daar vinden jaarlijks evaluaties plaats. Dat houdt ons scherp en zeer kostenbewust. De vaste lasten zijn laag. Urgenda wil graag een kleine compacte organisatie blijven, met een harde kern van ongeveer 10 à 15 mensen en daar omheen samenwerkingspartners. Urgenda start ieder jaar veel nieuwe activiteiten, die doorgaans worden betaald, door een reeks aan partners of opdrachtgevers.

Tijdens het Goed Geld Gala van de Nationale Postcode Loterij op donderdag 9 februari 2012, heeft Urgenda een eenmalige cheque ontvangen van 1 miljoen euro om haar werkzaamheden verder te kunnen uitbreiden. Dit geld was zeer welkom, omdat het ingezet kan worden voor zaken waar moeilijk financiering voor is te verkrijgen. Het geeft ook een buffer, die we node misten. Wij zijn hier heel gelukkig mee en zetten het geld in om Nederland nog sneller duurzaam te maken.

BALANS PER 31 DECEMBER 2012						
ACTIVA	31-12-2012	31-12-2011	PASSIVA	31-12-2012	31-12-2011	
<u>Vaste active (boekwaarde)</u>						
Verbouwingen	0	4.661	<u>Reserves (eigen vermogen)</u>			
Inventaris	11.506	11.042	Overige reserves	653.601 ¹		70.291
		11.506				
<u>Vlottende activa (vorderingen)</u>			<u>Kortlopende schulden</u>			
Debiteuren	62.769	75.118	Crediteuren	4.596		56.763
Belastingen en sociale lasten	0	1.223	Belastingen en sociale lasten	41.350		29.059
Overige vorderingen, vooruit betaald	59.405	76.926	Overige schulden, nog te betalen	58.131		69.582
		122.174		104.077		155.404
<u>Liquide middelen</u>						
Triodosbank	190.505	56.725				
ASN ideaal sparen	433.437 ²					
Kas	56					
		623.998				
Totale activa	-	757.678	Totale passiva	-	757.678	225.695

[1] De eenmalige bijdrage van 1.000.000 van de Nationale Postcode Loterij werd deels op een spaarrekening geplaatst om te gebruiken in meerdere jaren.

[2] De eenmalige bijdrage van 1.000.000 van de Nationale Postcode Loterij werd deels op een spaarrekening geplaatst om te gebruiken in meerdere jaren.

BATEN EN LASTEN 2012						
BATEN	2012	2011	LASTEN	2012	2011	
Eigen Fondsenwerving						
Nationale Postcode Loterij (eenmalig)	478.995	446.754	-	863.863	663.583	
Bijdrage overheden ³	1.000.000	0	Huisvestingskosten	35.473	23.205	
Overig	260.138	592.367	Kantoor- en algemene kosten	189.431	158.325	
	458.905	276.167	Administratie en financiële lasten	3.516 ⁴	6.461	
			Out of pocket kosten	417.141	485.464	
			Externe adviseurs/partners	105.304	57.904	
Totale baten	<u>2.198.038</u>	-	Totale lasten	<u>1.614.728⁵</u>	-	<u>1.394.942</u>
-						
Saldo baten en lasten	<u>583.310</u>	<u>-79.654</u>				
Bijdrage in natura (uren)						
Ernst & Young						
Höcker advocaten						
Tauw						

[3] Platform Duurzame Gebiedsontwikkeling, regiofour, proeftuin Elektrisch Vervoer Texel.

[4] Dit betreft rente, afschrijving en accountantskosten.

[5] Kosten eigen fondsenwerving €10.911,-. Kosten verkrijgen bijdrage overheden €12.082,-.